

חבל נחלתו

סימן כו

צער בעלי חיים

שאלה

האם מותר מצד צער בעלי חיים להלעיט אווזים ע"מ להגדיל את הכבד שלהם, כמו"כ האם מותר לגדל עגלים על חלב בלבד ובכך לתת טעם מיוחד לבשרם על אף שאין זה מתאים לגידול הבהמה? כמו"כ האם מותר לגדל עופות לביצים בכלובים צרים שכמעט ואין מאפשרים להם תנועה, וגורמים להקטנת עלויות הגידול?

תשובה

א. צער בעלי חיים דאורייתא כך נפסק ע"י רוב הראשונים (עי' ביאור הגר"א ח"מ סי' רעב ס"ט). בגמרא מופיעה מצוה זו בעיקר כדיון המתיר להקל צערה של בהמה כאשר ניתן למנוע את צערה באיסורי דרבנן.

המקור ממנו נלמד דין צעב"ח – בב"מ לא ע"ב ו-לב ע"ב. המדובר בפריקה כלומר בעל חיים הנמצא במצב צער והפעולות המחויבות כדי להוציאו מצער זה.

ובאר הנמוקי יוסף (על הרי"ף ב"מ יז ע"ב): "משום צער בעלי חיים. פסקו הגאונים ז"ל ורב אלפס ז"ל כרבא דאמר צער בעלי חיים דאורייתא, והכי מוכח בפרק מפנין (דף קכח ע"ב) דשרינן בטול כלי מהיכנו דרבנן משום צער בעלי חיים דאורייתא. ומיהו דוקא בצער גדול אבל צער מועט לא דתנן בפרק משילין (דף לז.) גבי אותו ואת בנו שנפלו לבור דלא שרינן ליה להעלותו אלא

יעשה לו פרנסה במקומו דלאו צער הוא כולי האי. ואי תימא וכיון דצער בע"ח דאורייתא זקן ואינה לפי כבודו למה אינו פורק, ותירץ הרמב"ן ז"ל דעשה דכבוד תורה עדיף וזה לא מחזור בעיני הרנב"ד ז"ל דזקן לאו [דוקא] קנה חכמה [לבד] קא אמרינן דה"ה למכובד דאמרינן כל שבשלו פורק וטוען בשל חבירו נמי וכדעת הרמב"ם ז"ל בפרק י"א מהלכות גזילה ואבידה, אלא הכא כיון דצער בעלי חיים הותר לתשמישן של בני אדם כל שכן לכבודם בשב ואל תעשה דגדול כבוד הבריות".

למדנו מדברי הנ"ל כמה דינים חשובים בענייני צער בעלי חיים. שצער גדול לבהמה מתיר פעולות גדולות אבל צער קטן אינו מתיר חלק מאיסורי דרבנן. ועוד למדנו עפ"י תירוץ הר"ן שצעב"ח הותר לתשמישם של בני אדם וכש"כ לכבודם בשוא"ת.

ב. נאמר במס' שבת (קכח ע"ב): "אמר רב יהודה אמר רב: בהמה שנפלה לאמת המים – מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ואם עלתה – עלתה. מיתבי: בהמה שנפלה לאמת המים – עושה לה פרנסה במקומה בשביל שלא תמות. פרנסה – אין, כרים וכסתות – לא – לא קשיא; הא – דאפשר בפרנסה, הא – דאי אפשר בפרנסה. אפשר בפרנסה – אין, ואי לא – מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, והא קא מבטל כלי מהיכנו! – סבר, מבטל כלי מהיכנו – דרבנן, צער בעלי חיים – דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן". וכך באר זאת המאירי: "בהמה שנפלה לאמת המים בשבת מביאים כרים וכסתות

חבל נחלתו

והשפת אמת (שבת קכח ע"ב) השיג על המג"א: "שם בגמ' צער בע"ח דאורייתא ואתי דאורייתא ודחי דרבנן לכאורה קשה לפ"ז אמאי לא התיר אלא ע"י כרים וכסתות ולא להעלותה בידיים כיון דצבע"ח דאורייתא ואיסור טלטול הבהמה בידיים לא הוי אלא מדרבנן, והי' נראה דבאמת גם זה מותר אלא דלכתחילה טפי עדיף להתיר להניח כרים וכסתות, אולם המג"א (סי' ש"ה ס"ק י"א) הוכיח מלשון הרמב"ם דאפי' אם תמות אסור בידיים דאין לדמות גזירות חכמים זה לזה ע"ש, ואין ראייתו מוכרחת, [ובא"ר שם מתיר כשאי אפשר ע"י כרים], ועי' ברא"ש בשם הר"מ שהוכיח מכאן דמותר לומר לעכו"ם לחלוט בהמה בשבת מטעם צער בע"ח משמע דכל השבותין שוין בזה, מיהו אפשר דשבות ע"י עכו"ם קיל טפי כמ"ש הפוס"ם."

ניתן ללמוד שישנה מחלוקת אחרונים האם כל פעולה דרבנן הותרה בשבת למניעת צער מבעל חיים.

ובשו"ת הר צבי (ט"ל הרים – שבות סי' ג) כתב: "בהמה המקשה ללדת ויש סכנה לחייה, כי הוולד מת, והרפתנים קובעים שצריכים לחתוך את הוולד ולהוציאו דבלי זה הפרה תמות. אם מותר לעשות זה בשבת. אם צער בע"ח דוחה איסור מוקצה. הב"ח בסימן שיח סעיף כג, מדבריו משמע דמשום צער בע"ח שרי טלטול מוקצה. וכנראה שהמחמירים לא ראו דברי הב"ח ולכן יש להתיר וכדאי הוא הב"ח לסמוך עליו."

ג. מן המעשה ברבי יהודה הנשיא ור' פנחס בן יאיר (חולין ז ע"ב) ניתן ללמוד שלצער בעלי חיים ללא כל תועלת אסור, שכן רבי הציע שיעקר את הפרידות ורפב"י ענהו שיש בכך צעב"ח. ופרש"י:

ומניחים תחתיה ואם עלתה עלתה, ואע"פ שמבטל כלי מהיכנו שהרי משליכו לתוך המים הואיל ואיסור ביטול כלי אינו אלא מדברי סופרים מפני שהוא דומה לבונה שכל שאינו יכול ליטלו הוא נראה כמוסיף בנין על הקרקע, וצער בעלי חיים מן התורה כדכתי' עזוב תענוזב עמו – מותר, ומ"מ דוקא כשאין יכול לפרנסה שם אבל אם יכול לפרנסה שם עושה לה פרנסה במקומה עד מוצאי שבת. ופסק השו"ע (או"ח סי' שה סי"ט): "בהמה שנפלה לאמת המים, אם המים עמוקים ומפני כך אינו יכול לפרנסם במקומם, מביא כרים וכסתות ונותן תחתיה משום צער ב"ח אע"פ שמבטל כלי מהיכנו."

ובסעיף כ: "מותר לומר לאינו יהודי לחלוט בהמתו בשבת משום צער בעלי חיים שהחלב מצערה, והחלב אסור בו ביום. וי"א שצריך לקנותו מן האיני יהודי בדבר מועט, שלא יהא נראה כחולב לצורך ישראל."

והעיר המגן אברהם (סי' שה ס"ק יא): "צער בעלי חיים – דהוא דאורייתא ודחי ביטול כלי מהיכנו דהוא דרבנן, וא"ת מ"ש מסל לפני האפרוחים דשרי בסימן ש"ח סל"ט י"ל דהתם יכול להפריחן משא"כ כאן דדלמא לא תעלה (רשב"א), והרמב"ם ס"ל דהכא כיון דאינן ראויים להשתמש בהן בעוד המים עליהם מקרי ביטול כלי מהיכנו אף לכשתעלה הבהמה (מ"מ פכ"ה) ונ"ל דוקא בכרים וכסתות אבל בגדי מלבוש ראויים להשתמש וכ"מ סימן ש"א סמ"ז וסי' ש"ב ס"ט כתב הרמב"ם אסור להעלותה בידיים ומשמע דאע"ג דאיכא צער ב"ח אסור דאין לנו לדמות גזירות חכמים זה לזה, די ש דברים שהעמידו אפי' במקום כרת עסי' תצ"ח סי' ופשוט דמותר לומר לעכו"ם להעלותה כמ"ש ס"ך."

“עקרנא – שלא יוכלו לבעט ובל תשחית ליכא שיהו ראיות לדישה. עקרנא – מנשר פרסותיהן ועדיין הן יכולין לילך”.

בשׁוׁת שׁיח יצחק (סי' שפז) מסיק שאין בדגים וחגבים צעב״ח ומותר להסיר את קשקשי הדגים אף בעודם חיים, שרק כאשר יש בהם חיוב שחיטה יש בהם צעב״ח, אבל בדגים וחגבים אין שחיטה והטהורים אין בהם אלא חיוב אסיפה – לכן אף בטמאים אין איסור צעב״ח.

ומביא מס' יד יהודא: “ע״כ נ״ל דאין חוששין לצעב״ח אלא בנפש שחששה תורה על נפשו, ואסרה לאכול אמ״ה מפני שנפשו עוד בו, כמ״כ חששה התורה שלא לצער נפש זה, אבל בדגים וחגבים שלא חששה התורה על נפשו, והתירה לאכלן בעודן חי, כמ״כ לא שייך צעב״ח בו, ולא מצאתי עדיין לאחד שהרגיש בזה”.

ד. בנין אב לכל העוסקים בנושא הוא תרומת הדשן (פסקים סי' קה): “אם למרוט נוצות לאוונות חיים, אי דומה לגיזת כבשים או אי הו צער בעלי חיים? גם לחתוך לשון העוף כדי שידבר, ואזנים חונב מכלב כדי ליפתו?”

“נראין הדברים דאין אסור משום צער בעלי חיים אם הוא עושה לצורכיו ולתשמיו. דלא נבראו כל הבריות רק לשמש את האדם, כדאיתא פרק בתרא דקידושין (פב ע״א). ותדע דבפ' ב' דב״מ (לא ע״א) חשיב פריקה צער בעלי חיים, וא״כ היאך מותר משא כבד על בהמתו להוליכו ממקום למקום הא איכא צער בעלי חיים? וכ״ת אין הכי נמי, הא אמרינן התם דרבנן

דר״י הגלילי סברו דאפילו תחת משאו שאין יכול לעמוד בו חייב לפרוק וכי ברשיעי עסיקינן? ואמרינן נמי פ' שמונה שרצים (שבת קי ע״ב) דאמר ר' יוסי הרוצה שיסתרטס תרנגולו יטול לכרבלתו, והשתא תיפוק ליה דאסור משום צער בעלי חיים. ואמרינן נמי פ' אין דורשין (חגיגה יד ע״ב) אמרו ליה לבן זומא מהו לסרוסי כלבא? משמע הלשון דלכתחילה קבעו, והשתא תוכל לומר דמשום צער בעלי חיים מותר. ואל תשיבני מהא דאמרינן פ״ק דחולין (דף ז ע״ב) מהא דר' פנחס בן יאיר עקרינא להו איכא צער בעלי חיים. **דהתם לא קעבד לתשמיו וליפותו אלא כדי שלא יזיקו,** וההיא היזיקא לא שכיחא כ״כ, דמסתמא רבינו הקדוש לא הוה מגדל מזיק תוך ביתו כדתינא שיליה פ״ק דב״ק (טו ע״ב) מנין שלא יגדל אדם כלב כו' ת״ל לא תשים דמים בביתך. אלא דרבי פנחס בן יאיר מתוך רוב חסידותו הוה קפיד. ומתוך הלין ראיות הוה נראה קצת דליכא איסור בכה״ג, אלא שהעולם נזהרים ונמנעים, **ואפשר הטעם לפי שאינו רוצה העולם [לנהוג] מדות אכזריות נגד הבריות,** שיראים דילמא יקבלו עונש על ככה. כדאשכחן פ' הפועלים (ב״מ פה ע״א) גבי רבינו הקדוש בהווא עגלא דתלא לרישה בכנפיה, דרבי אמר זיל לכך נוצרת. ואע״ג דהיתר גמור הוא לשחוט העגל לאכילתו, אפ״ה נענש וקבל יסורין על ככה. אח״כ הגידו לי שנמצא כן בפסקי ר״י בפ״ק, ועוד דליכא איסור צער בעלי חיים אא״כ דאין לו ריוח והיינו דלעיל”.

נראה ללמוד מדבריו שאסור לצער

1. ע״ז (פ״א סי' י״א): “צער בעלי חיים אין אסור אלא כשמצערה בלי ריוח”.

חבל נחלתו

שלהם, ועי"ז נופל נוצה שלהם ומגדל אח"כ נוצה חדשה, אח"כ מטפלים בהם עד שמתחילים שוב להטיל ביצים, והריווח של העושים כן הוא שאין צריכים להמתין ה' חדשים באפרוחים קטנים עד שמתחילים להטיל, כי מוטב להם טפול הזה בזקנים שמרויחים זמן וכסף, ונפשו בשאלתו אם אין בזה איסור צעב"ח להרעיב בע"ח עשרה ימים למען בצע כסף".

והוא מחלק: "יראה לענ"ד כי שלשה עיקרים בצעב"ח, צער קטן, צער גדול, ואכזרית לב" ומביא את הנ"י שהוא לעיל. ומוסיף: "ואם ההיתר לתשמישי בני אדם הוא דוקא לתשמיש המוכרח או גם לריוח ממון, הנה בתשובת בנין ציון ח"א סי' ק"ח ראיתי שכתב בפ' דמש"כ רמ"א אה"ע סימן ה' שכל דבר שצריך לרפואה או לשאר דברים לית לי' משום צעב"ח, היינו שיש צורך רפואה אפילו חולה שאב"ס וכיו"ב דבר מוכרח אבל לא ריוח ממון יע"ש, וכן מצאתי בס' אוצר הפוסקים הנדפס באה"ע שם בשם ס' אמרי שפר סי' ל"ד דאין כונת רמ"א להתיר בשביל ריוח ממון".

אולם הוא דוחה את דברי ס' אמרי שפר וכולל שלצורך האדם שהותר צעב"ח הוא ודאי רווח ממוני. ואעפ"כ בני אדם נמנעים מפעולות שיש בהם אכזריות כמוש"כ בתרוה"ד.

ומוסיף בשבט הלוי: "ומזה נסתר ראית בעל אמרי שפר בס' הנ"ל מב"ב כ' ע"א דקאמר פטיק ושדי לה לכלבים, כיון דאיכא צעב"ח לא עביד, וכתב בס' הנ"ל ולא הותר איסור מפני הצורך להאכיל לכלבים שמזונותיהן עליו, וזה אינו דהא התה"ד התיר לחתוך אברים אפילו אינם מדולדלין לצורך יופי, א"כ פשיטא דמותר לצורך

בע"ח בכדי, אולם לצורך תשמישו או צרכיו מותר לצער בע"ח, ואעפ"כ אם אין הכרח בכך ויכול לוותר על ציעור הבהמה נהגו הבריות שלא להתאכזר כדי שלא להיענש על כך.

וכעין דברי תרוה"ד כתב בספר חסידים (מרגליות, סי' תרסו) וז"ל: "כל מעשה גרמות שאדם גורם צער לחבירו נענש ואף אם יעשה צער על חנם לבהמה כגון שמשים עליה משאוי יותר מאשר יכולה לשאת ואינה יכולה ללכת ומכה אותה עתיד ליתן את הדין שהרי צער בע"ח דאורייתא".

ועפ"ד תרוה"ד פסק הרמ"א בשולחן ערוך (אה"ע סי' ה ס"ד): "כל דבר הצריך לרפואה או לשאר דברים, לית ביה משום איסור צער בעלי חיים (איסור והיתר הארוך סימן ג"ט). ולכן מותר למרוט נוצות מאווחות חיות, וליכא למיחש משום צער בעלי חיים (מהרא"י סי' ק"ה). ומ"מ העולם נמנעים דהוי אכזריות".

וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' ז) כתב: "ובענין קטוף הפה של העופות כדי שלא ינקרו ויזיקו זל"ז פשוט דהדבר נוטה להקל, וכאשר מוכח כה"ג מפסקי מהרא"י שם סי' ק"ה דהתיר כה"ג אפילו ליופי, ואע"ג דמש"ס חולין ז' ע"ב עקרנא להו איכא צער בע"ח אנפ"י דעביד שלא יזיקו הפרדות, מכ"מ כבר הרגיש בזה רבינו התה"ד שם וכ' דהאי הזיקא לא שכיח כ"כ, א"כ הכא דשכיח טובא פשוט דמותר".

ה. בתשובה אחרת של הגר"ש ואזנר (ח"ב סי' ז) נשאל בענין: "הנשירה" שעושים היום בעופות הזקנים, דהיינו שאין נותנים להם לאכול עשרה ימים רק מים לשתייה והם נעשים חלשים מאד והרבה מתים מזה, והרבה מחזיקים מעמד כי חיים מהשומן

אולם מעיר שמן הצד המוסרי יש כאן צד אכזריות.

ו. שאלה נוספת שעלתה היא נסיונות גופניים בבעלי חיים וכאן בניגוד לניתוחי מתים לא הצריכו שהתועלת היא מיידית אלא עצם בדיקת תהליכים בבעלי חיים כדי ללמוד מהם לגבי אדם.

בשו"ת חלקת יעקב (ח"מ סי' לד) דן בכך ונו"נ ומסיק: "העולה לנו מכל הנ"ל דעפי"ד ודאי מותר לגרום צעב"ח על ידי נסיונות בשביל חקירות מדעיות ולחכמת הרפואה – אבל עפי"ד חסידות להנצל ממידת אכזריות, ודאי אסור כפסק הרמ"א אע"ז סוסי' ה' לענין למרוט נוצות חיות, ודוקא בשחיטה מותר בסי' כ"ד ביו"ד משום דאי"א בע"א, אבל משום צורך אסור משום אכזריות וכהאי דרפב"י, וכהאי דשבת קנ"ד מר"ג הנ"ל, וגם מביאין ראיה מהאי דרבי דאמר להעגל לכך נוצרת. אבל עפי"ד ודאי מותר".

בסימן הבא בשו"ת חלקת יעקב העיר על דבריו בעל שו"ת שרידי אש (הגרי"י וינברג זצ"ל) ומסיק שלא כחלקת יעקב: "סוף דבר דינו של כת"ר דמותר לצער לבע"ח בשביל תועלת חכמת הרפואה, ולא עוד אלא שלפי ע"ד אין גם מידת חסידות, דמידת חסידות אינו אלא במקום שנוגע רק לעצמו ורשות אדם להחמיר ע"ע, אבל לא במקום שנוגע לאחרים, ומאי חזית דצעב"ח עדיף טפי מצער החולים אולי יוכלו לעזור להם, וכעין זה כ' התוס' בע"ז דלהכי מותר לעקור בשביל כבוד מלכים לפי שזוהו כבוד כל ישראל, ואין כאן אפי' מידת חסידות דבמקום שנוגע לכלל, אין טעם להחמיר מצד מדת חסידות, ולכן לפע"ד צריך להתיר לרופאים לעשות נסיונות בלי שום גמגום ופקפוק".

בע"ח כשמזונותן עליו, אבל הפי' בגמרא ב"ב הוא כיון דאיכא צעב"ח אין רגילות שבני אדם יעשו כן דאיכא אכזרית ואפשר להמתין עד שתמות הבהמה, ואם כן שוב אינו עומד לחתוך נקרא מצד דיני טומאה כיון דבמציאות אינו עומד לחתוך, אבל לעולם מעיקר דין צעב"ח אין שאלה, אצ"ז מצאתי להמאירי בחי' ב"ב כ' ואע"פ שראויה לחתכה לפני הכלבים הואיל ויש כאן צעב"ח אין דרכו של אדם בכך עד שתעשה נבלה לגמרי ע"כ, וזה משמע כדברינו דמשום אין דרך בנ"א בכך אתי עלה, לא מעצם דין איסור צעב"ח".

ומסיק לגבי שאלתו: "וכ"ז בצער גדול שגם הוא מותר לצורך כנ"ל, אבל אכזרית מופרזת כגון נ"ד להרעיב בע"ח זמן מרובה ולמנוע מהם אוכל, מצאתי בס' אוצה"פ שם מעתיק בשם ס' תולדות יעקב חי"ד סימן ל"ג דכבר צווחו קמאי דקמאי על הקצבים המרעיבים את הבהמות יום או יומים באמרם שבעבור הרעבון מכביד הבשר שעוברים על צעב"ח, וזה ממש נ"ד, ונ"ד עדיף באכזריות מרובה להרעיב עד עשרה ימים, וגם אי נימא דגדר צעב"ח דאורייתא ממש אין כאן כיון דעביד סו"ס לריוח ממון, מכ"מ עביד כמנהג הגוים שהם אבירי לב, וכמש"כ הרמב"ם סוף ה' עבדים בכיו"ב דזרע אברהם שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה רחמנים הם על כל, ואין האכזרית והענות מצויה אלא בעכו"ם עע"ז יע"ש.

"ומכ"ש דמלשון ספר חסידים סי' תרס"ו יראה דצער בע"ח ממש איכא כה"ג, ע"כ הריני מסכים לכ"ת שימנעו מזה".

אף בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קמה) נשאל אותה שאלה של 'הנשרה' בעופות, והוא מסיק שהדבר מותר משום צעב"ח,

חבל נחלתו

האיצטדיון, ואחר כך מתגרים בו ודוקרים אותו בכלי זין, כדי שישתולל ויקפוץ לנגח בקרניו. ואילו רבותינו אסרו לאדם לאכול לפני שיתן לפני בהמתו לאכול, כמבואר בברכות (מ' ע"א), וסמכו על מה שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך, ואחר כך ואכלת ושבעת. וכן נפסק בשלחן ערוך אורח חיים (סימן קס"ז). ובגמרא בבא מציעא (פ"ה ע"א) אמרו, במעשה של רבינו הקדוש, שיש לרחם אף על שרצים טמאים, משום שנאמר ורחמיו על כל מעשיו ושכל המרחם על בריותיו של הקדוש ברוך הוא, מרחמים עליו מן השמים, וניצול מיסורים."

ח. בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד סי' צב) דן: "בענין עגלים שמפסמין אותם באופן שבשרם יקבל מראה לבן".

ומתאר בדבריו שדרך הגידול גורמת שרק כחמישה עשר אחוז (15%) מהם כשרים והשאר נטרפים מחמת שצורת הגידול גורמת לפגיעות באברים הפנימיים של הבהמות.

ומסיק האג"מ: "והנה לאלו שעושים זה איכא ודאי איסור דצענו בע"ח דאף שהותר לצורך האדם הוא כשאיכא צורך, כהא דלשוחטס לאכילה ולעבוד בהם לחרישה ולהובלת משאות וכדומה. אבל לא לצערם בעלמא שזה אסור אף אם יהיה לאחד הרוחה בזה, כגון שנכרי אחד רוצה להרוג או לחבול באיזו בהמה שכעס עליה שודאי אסור אף שמשלם לו שכר בעד מעשה הרע הזה דלהרוחה שמותר הוא לאכילה אף של אחרים ואף של נכרים, אבל להרוג ולחבול בשביל הרצון דאיזה רשע אחד אסור אף שהוא עושה להרוחה דיליה, מחמת שמשלם לו בעד האכזריות שאמר לו לעשות, דבשביל מה שאירע לאחד שיש לו הרוחה

וכן בשו"ת ציץ אליעזר (ה"ד סי' סח) דן בשאלת נסיונות בע"ח כדי לאבחן מחלות עיניים של בני"א. והוא מסכים לדברי בעל השרידי אש, וז"ל בסיום דבריו:

"כדאי לציין ולצטט גם דברי הדעת קדושים יו"ד סי' כ"ד סעי' י"ב שכותב בתוך דבריו בזה"ל: וכל שיש בו צורך אדם אין בו חשש צעב"ח לכו"ע וכו' וכיון שמותר להשתמש בהם לכל צרכי האדם אין בזה חילוקים עוד לאסור ספקות בהצטרפות וכו' וכל שיש אפשרות שיסובב עי"ז שום תועלת אדם או שום הפקת רצון אדם גם אם רצונו בזה איננו ע"פ משקל הצטרפות ותועלת רק רצון בלא טעם נכון ג"כ נפקע עי"ז חשש קפידת צעב"ח עיי"ש ובגידולי הקדש סק"ה יעו"ש".

ולכן מסיק: "מכל האמור נראה להלכה בידון שאלתינו שמותר לעשות המחקר בעיניים של בעלי חיים וכן להמיתם לאחר מיכן למטרת שימוש באיבחון בני אדם, אלא דמהיות טוב יש לסדר את הדבר בצורה של הרדמת המקום וכדומה באופן שהבעל חי לא ירגיש צער, ואני מתאר לי שבין כך מחושב לבצע דבר כזה בצורה כזאת".

ז. עד כאן דנו בענין דברים שהם לצורך גוף האדם או לרווח ממוני, וראינו שכאשר הצורך קטן יש מקום לוותר על ציעור בעלי החיים כדי שלא ללקות במידת אכזריות ולא להעניש.

בשו"ת יחוה דעת (ה"ג סי' סו) דן: "האם מותר מצד ההלכה ללכת לאיצטדיון לחזות במלחמת השוורים?"

ומסיק שפרט לאכזריות יש בכך איסור צער בעלי חיים וז"ל: "וכאן מרעיבים ומצעירים את השור לפני כניסתו לזירת

משום שגידול זה מצער את העגלים וגורם להם למומים. ונראה שה"ה לגבי האבסת אוזים, בדרך הגורמת לגידול הכבד שלהם באופן לא נורמלי. (אף שאם אינן יכולות לאכול ללא הלעטה בשבת מותר משום צעב"ח [שו"ת הרמ"א סי' עט, מג"א א"ח סי' שה ס"ק יב]) בכ"ז להתחיל בגידול באופן זה נראה שאסור משום צער בעלי חיים. ונראה שיש לדון את הרווח הממוני מול הצער הגדול לבעל החיים. ובכך מתקבלת חלקית דעת הפוסקים שלא כל צעב"ח הותר לשם רווח ממוני. אבל גידול בסוללות שהן מקום צר לתועלת הטלת הביצים ואיסופן נראה שמותר. מפני שהגידול כדרכו ואף שיש בו צער מסויים לעופות² ביכולתן לנוע בחופשיות. אולם גידול בדרך של פגיעה גופנית בבעל החיים אף שיש רווח ממוני לבעלים בכ"ז לא הותר משום צעב"ח. ושונה הדבר מ'השרת הנוצות' שהרעבתן אינה פגיעה ישירה בעופות אלא שלעתים הן מתות מרעב, אבל רובן עוברות את תקופת הרעב ומתחילות להטיל ביצים שוב. אבל בעגל-חלב או בהלעטת עופות מגדלים אותם בעלי מום כדי להרויח מהגידול המיוחד, ולכן פעולה זו לא הותרה על אף הרווח הממוני לבעליהם. ט. ונראה ששאלת צער בעלי חיים בכל מיני מצבים בדורנו, צריכה בדיקה רבה. והטעם משום רוח המינות החודרת לאגודות למיניהן, ומטיפה שכל פגיעה בבעל חיים היא עבירה באיסור צער בעלי

מהריגת וחבלת בע"ח אסור אף שהוא להרווח לצורך האדם אלא דוקא בדבר שדרכו דאינשי בכך. ומהאי טעמא אסור לאחד שמצטער מאד על מיתת אביו להכות את בהמתו מאיסור דצער בע"ח ואף לא לשרוף ולאבד לכבוד אביו שום דבר אף שהוא מכבד את אביו הרבה והצער אצלו גדול מאד והחבלה בבהמתו ובאבוד ושרפת כליו ישכך חמתו וצערנו מזה כדמצינו ברש"י שבת דף ק"ה ע"ב שפ"י על קורע בחמתו דנחשב מתקן משום דקעביד נחת רוח ליצרו שהוא משום שמשכך את חמתו, ומ"מ אסור כדאיתא שם משום דאין זה מצורכי האדם שהותר לצער בע"ח אף כשלא מזיקן והורגן ממש, וכן אין זה מצורכי האדם לעשות לשכך יצרו וחמתו בשרפת ואבוד חפצים וכלים, ונחשב זה השחתה בעלמא שלא לצורך הנאת האדם ורפואתו וכדומה שהאדם רשאי לעשות בחפציו. עכ"פ חזינן **שלא כל דבר רשאי האדם לעשות בבהמות שמצער אותם אף שהוא להרויח מזה, אלא דבר שהוא הנאת האדם ממש כשחיטת הבהמות לאכילה ולעבוד בהם וכדומה...** ומכאן שגידול עגלים על חלב בלבד אסור, לדברי האג"מ, מפני שאין זה צורך אמיתי של מגדליהם. וטעם זה אינו חזק מספיק כנגד דעת הפוסקים שלשם רווח ממוני הותר לצער בעלי חיים, ולדעתם יש בכך לכל היותר מידת אכזריות, אבל אין עוברים בצער בעלי חיים. אולם ניתן לומר שאסור לגדל בדרך זו

2. לפני שנים דנתי בענייני חשש טריפות בעופות לפני הרב הגאון אברהם דב אויערבך אב"ד טברי' והוא התבטא שספק אם העופות שגדלים בלולים לפיטום יכולים ללכת ד' אמות, עי' שו"ע (יו"ד סי' נח ס"ו).

חבל נחלתו

שנמצא באדם, והיה זה הדין מיוחד בשור ושה, מפני שהם מותר לנו אכילתם מן הבייתות הנהוג לאכלם, והם אשר תכיר מהם האם את הולד³.

וצריך לזכור ולהזכיר שפסיקת הלכות אינן לפי טעמי המצוות, ולכן נאסר לשחוט אותו ואמו ביום אחד אפילו אינם באותו מקום בניגוד לטעם הרמב"ם. והותר להפריד את הולד מאמו ביום לידתו אע"פ שאהבת האם ורחמיה על הולד אינה פעולה שכלית. ובכל רפתות החלב מפרידים את האם מן העגל לאחר ההמלטה ומתחילים מיד לחולבה אע"פ שחלבה לכאורה מיועד לעגל ולא לבני אדם.

וכן לגבי סירוס חיות מחמד, אגודות אלו מטיפות לכך מצד צער בעלי חיים, שאל"כ הן תצטערנה בחוסר מזון ואובדן ולדותיהם וכד', ואין בכך שום טעם וריח. אלא זו חשיבה על בעלי חיים בקריטריונים אנושיים, ולא המוסר הישראלי מדבר מפיהם (בספרי חבל נחלתו ח"ז סי' כה).

מסקנות

גידול עגלים על חלב בלבד או הלעטת אווזים לצורך גידול הכבד (פרט לפציעת הוושט והטרפת העופות) אסורה משום צער בעלי חיים, אבל ציפוף העופות בתאים כשיש בה רווח כלכלי למגדל מותרת ואין בה אכזריות ולא צער בעלי חיים⁴.

חיים. והבאנו לעיל שלא כל בעלי החיים הם באיסור זה, וכמו"כ כל צער נשקל מהי מטרתו. לדוגמא, בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' כז) זן בהימום בהמה קודם שחיטה שהוצע באנגליה שלא לשחוט בהמות גסות ודקות בלי הימום קודם שחיטה, כדי להקל צער בעלי חיים – לפי שיטתם. והוא מאריך לברר שהבהמה טריפה. וכמובן שכל הכיוון הזה הוא מוטעה. והגיעו הרחמים המזוייפים על בהמות וחיות לכך שיש מדינות שנאסרה בכלל השחיטה. והרי השחיטה הותרה ונצטוינו בה³.

והם מביאים ראיה לדבריהם מדברי הרמב"ם במורה הנבוכים (ח"ג פמ"ח) בטעמי המצוות, שכתב: "ואמנם מצות שחיטת בהמה היא הכרחית, מפני שהמזון הטבעי לבני אדם הוא מין הזרעים והצומחים בארץ ומבשר בעלי חיים, והטוב שבבשר הוא מה שהותר לנו לאכלו, וזה מה שלא יסופק בו רפא, וכאשר הביא הכרח טוב המזון להריגת בעלי חיים כונה התורה לקלה שבמיתות ואסרה שיענה אותם בשחיטה רעה ולא בנחירה ולא יחתך מהם אבר כמו שבארנו, וכן אסר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד, להשמר ולהרחיק לשחוט משניהם הבן לעיני האם, כי צער בעלי חיים בזה גדול מאד, אין הפרש בין צער האדם עליו וצער שאר ב"ח, כי אהבת האם ורחמיה על הולד אינו נמשך אחר השכל רק אחר פעל הכח המדמה הנמצא ברוב בעלי חיים כמו

3. ועי' תשובות האחרונים (אג"מ יו"ד ח"ב סי' יח, ושו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' א ו-ב) בענין הרדמת בהמה קודם שחיטה שחלקם אסרוה.

4. הערת הגר"י אריאל רב העיר רמת גן: ברבנות ר"ג אנו נוהגים להגדיר מקום בו מגישים כבד